

Výrazná právně-historická studie

Modzelewski, K. *Barbarská Evropa*.

Praha: Argo, 2017, 421 s.

Nakladatelství Argo vydalo v uplynulém roce ve své ediční řadě „historické myšlení“ pozoruhodný titul polského medievalisty Karola Modzelewského (nar. 1937), který by v žádném případě neměl uniknout zájemcům o starší celoevropskou problematiku právní historie. Mnohé přitom naznačuje již titul práce „Barbarská Evropa“, jenž tak logicky odkazuje zejména k fenoménu evropských dějin po rozpadu západní části římského impéria.

Dané vymezení však představuje pouhý odrazový můstek pro mnohem větší ambice, o nichž autor píše hned v úvodu své knihy, kde se v této souvislosti i kriticky zamýšlí nad skutečností, že „rodokmen evropské kultury“ se zpravidla omezuje pouze na středomořské dědictví. Připomíná tak, že při určování, kdo je podle původního řeckého termínu „barbaros“, hrálo vždy svou roli kromě kulturního kritéria i to „etnicko-jazykové“, jež ovšem může vymezení „barbarství“ v závislosti na konkrétních okolnostech i značně relativizovat.

V případě prve zmíněného vymezení je přeci jen situace jednodušší – jedná se o „negativní kritérium“, kdy takto byly „označovány necivilizované kmeny, tedy ty, které zůstávaly mimo rámec klasické kultury a jejího dědictví“. Později je právě uvedené vztaženo i na civilizační misi, jež „získala podobu christianizační mise a byla považována za povinnost křesťanského duchovenstva a křesťanských vládců“.

Přesto je zde podle Modzelewského navíc i ona dosud přetrvávající etnická segregace výzkumných oblastí, jež ztěžuje formulaci odpovídajících závěrů. A právě to chce autor překonat tím, že v předkládané práci přistoupí k pokusu o „souhrnné uchopení společensko-politické problematiky germánských a západoslovanských kmenů s tím, že někdy nahlédnu prameny týkající se východních Slovanů“. Dále pak dodává – „znamená to, že jsem připraven nahlédnout jednotným komparativním horizontem prameny od sebe mnohdy značně vzdálené v čase i prostoru“.

Zásadním problémem je přitom navíc i skutečnost, že takovýchto pramenů rozhodně není nadbytek, neboť „barbarské společnosti“ fungovaly na ohromné síle tradice a „bez písma“, kdy se jednalo zejména o předávání znalostí ústně z generace na generaci. První kapitola knihy je v souladu s tímto věnována právě problematice dochovaných písemných pramenů informujících nás o těchto společnostech „z vnějšku“, přičemž v případě vlastních zdrojů se na prvním místě objevují soupisy právních tradic barbarských kmenů. Důležité přitom je, že se tato písemná kodifikace kmenových zvykových práv odehrávala na žádost místních vládců a po „překročení prahu státnosti a christianizace“ (tady by tak zase šlo hovořit o svědectvích podaných „ex post“).

V první kapitole daný důraz na význam právní historie pak nachází svůj reálný výraz hned v kapitole následující, jež se přímo nazývá „Práva barbarů“, a skutečně se zabývá především charakteristikou „barbarských zákoníků“ („leges barbarorum“). Autor nás tak nejprve obeznamuje s přechodem „barbarských kmenů“ od recitovaného k psanému právu, kdy nemalou pozornost věnuje zejména slavnému „Rothariho ediktu“ z roku 643. Tento zájem věnovaný právě sepsání langobardského práva přitom příliš nepřekvapí, zvláště uvážíme-li způsob a dobu jeho přijetí, v níž se odráží přechod od pohanských tradic ke křesťanství (jež bylo ovšem poznamenáno „ariánskou herezí“). Za obzvláště cennou považují v této souvislosti tu část druhé kapitoly, v níž se Modzelewski věnuje „zásadě etnické odlišnosti práva“, jež se promítá v rámci jeho aplikace do známého „principu personality“. Autor nás tak obeznamuje s důvody a zejména rozsahem tohoto pojetí na základě častých citací jednotlivých zákoníků, přičemž stranou svého výkladu nenechává ani výklad teorií dřívějších či současných badatelů, kteří tento princip buď zpochybňují či alespoň relativizují.

Bylo by však omylem se domnívat, že právě zdůrazněnou druhou kapitolou se právní historie v Modzelewského knize vyčerpává. Pravý opak je pravdou. V podstatě i všechny další kapitoly jsou postaveny především na výpovědi pramenů právní povahy – ať už se v nich jedná o fenomén pomsty a výkupného nebo o otázku právního postavení žen či otroků. Právě uvedené pak i nezmenšenou měrou platí pro závěrečné kapitoly knihy, v nichž autor upíná svou pozornost zejména na problematiku „sousedského společenství“ a instituce kmenového společenství, mezi nimiž poměrně pochopitelně vyzvedává hlavně význam lidového sněmu a pozici krále.

V závěrečném epilogu v přesvědčivém shrnutí Modzelewski varuje zejména před mechanickým přenášením našich náhledů do středověké minulosti, jak tomu bylo zejména v dílech dřívějších badatelů. Tuto výstrahu pak konkretizuje zejména pro kategorie „demokracie“ a „moci“, jež vlastně byly „tradičním kulturám cizí a neodpovídaly reáliím kmenového uspořádání“.

Vyzvednout je přitom třeba i autorovu práci s prameny, mezi nimiž s ohledem na v úvodu vylíčený záměr nechybí kromě dominujících „barbarských zákoníků“ ani prameny východní proveniencí (mezi nimi třeba i „Ruská pravda“). Obsáhlý poznámkový aparát pochopitelně odkazuje i na sekundární literaturu, mezi níž pak s ohledem na již řečené mají své nezastupitelné místo i právně-historické studie. Právě mezi ně se tak řadí v tom nejlepším smyslu slova i tato Modzelewského kniha (český překlad byl pořízen Markétou Bramborovou z polského originálu s přihlédnutím k francouzské verzi vydané roku 2006).

Zcela závěrem bych upozornil ještě i na zasvěcený doslov, který napsal Jan Klápště, a jenž kromě zasazení knihy do odpovídajících souvislostí také připomíná životní osudy Karola Modzelewského, v nichž nechyběla ani zkušenost mnohaletého komunistického vězení. Připomeňme tak i jeho autobiografickou knihu „Zažeňme klisny dějin! Vyznání potlučeného jezdce“, jejíž český překlad z roku 2015 vyvolal i u nás velmi živou odezvu. Nikoliv náhodou Jan Klápště nazval svůj doslov „Neobyčejná kniha neobyčejného historika“, s čímž se lze (a to přesto, že některé pasáže knihy – např. část o „principu jednomyslnosti“ – mohou možná vyzývat i ke kritické polemice) v závěru této recenze zcela jistě ztotožnit.

Radim Seltenreich

doi: 10.14712/2464689X.2018.31